

Οὕτως, αδελφοί μου, ανέστη ως βρυκόλαξ εις τας ημέρας μας η σατανική Ρώμη, εκείνη η Ρώμη, προ του μεγάλου Κωνσταντίνου, η οποία εδίδωκε με πυρ και μάχαιραν τους Χριστιανούς και ημποδίζε τον Χριστόν να εισέλθῃ εις την Ευρώπην.

Νικόλαος Ζήσης

ΠΑΠΑΣ ΚΑΙ ΠΑΠΙΣΜΟΣ

κατά τον Γέροντα Ιουστίνο Πόποβιτς

[Πηγή: http://www.impantokratoros.gr/517BF31E.el.aspx](http://www.impantokratoros.gr/517BF31E.el.aspx)

Να ἴστε έτοιμοι εις μαρτύριον δια τον Χριστόν εκ μέρους της Λευκής Δαιμονίας (= Ευρώπης).

Ο πατήρ Ιουστίνος Πόποβιτς, γεννήθηκε το 1894. Το 1916, σε ηλικία 22 ετών, έλαβε το Μοναχικό Σχήμα. Σπούδασε την Θεολογία στην Σερβία και στην Ρωσία και ανεκηρύχθη διδάκτωρ της Θεολογίας από την Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών το 1926. Το 1935 εξελέγη υφηγητής και αργότερα καθηγητής της Δογματικής στην Θεολογική Σχολή του Βελιγραδίου, όπου παρέμεινε μέχρι το 1945, όταν το κομμουνιστικό καθεστώς τον εξεδίωξε. Έκτοτε και μέχρι του θανάτου του (1979), αποσύρθηκε ως πνευματικός στην Ιερά Μονή Αρχαγγέλων στο Τσέλιε, όπου συνέχισε το πνευματικό και συγγραφικό του έργο, αποτελώντας, όπως λέγει ο Καθηγητής Ιωάννης Καρμίρης, την «κεκρυμμένη συνείδηση της Σερβικής Εκκλησίας, αλλά και της μαρτυρικής Ορθοδοξίας εν γένει»¹. Όπως επισημαίνει χαρακτηριστικά ο πατήρ Θεόκλητος Διονυσιάτης παρουσιάζοντας ένα από τα έργα του Γέροντος Ιουστίνου, **«πρέπει να ιδώμεν τον π. Ιουστίνον όχι ως δογματικόν διδάσκαλον μόνον, αλλά και ως όσιον και ως προφήτην, διότι ζη μέσα εις το φως του Θεού την τραγωδίαν των ανθρώπων, προς τους οποίους εξαγγέλει την μοναδικότητα του Θεανθρώπου, την μοναδικότητα της Εκκλησίας και την εκτροπήν του Ευρωπαϊού ανθρώπου από της Αληθείας... Ό,τι αρνείται ο π. Ιουστίνος, το αρνείται με θετικόν τρόπον, διότι πιστεύει ακραδάντως, ότι η Εκκλησία κατέχει εντός της την δυνατότητα ικανοποίησεως όλων των αιτημάτων του**

ανθρώπου και των εφέσεών του και μάλιστα εις ασυγκρίτως μεγαλύτερον βαθμόν, απ' ό,τι αυτός δύναται να επιθυμήση»².

Οι εμπειρίες των Σέρβων Ορθοδόξων από την συνοίκηση τους με λαούς οι οποίοι είχαν προσχωρήσει στον παπισμό (Αυστριακούς, Ούγγρους, Κροάτες, Σλοβένους), φαίνεται πως υπήρξαν αφορμή για βαθεία ανάλυση εκ μέρους των Σέρβων θεολόγων του είδους ανθρώπου που διαμορφώνει ο ευρωπαϊκός ουμανισμός³ και το αποκορύφωμά του, ο Παπισμός⁴. Παρόμοιες εμπειρίες, άλλωστε, ήταν αυτές οι οποίες συνετέλεσαν στο να γνωρίσουν και οι Έλληνες Ορθόδοξοι την χριστιανική «αγάπη» και «δικαιοσύνη» των Φραγκο-Σαξώνων, στην πρόσφατη σταυροφορία και κατοχή του σερβικού Κοσσυφοπεδίου.

Τα λόγια του Γέροντος Ιουστίνου δεν εκφράζουν βέβαια απαρέσκεια προς ανθρώπους, ούτε καν προς τους εχθρούς του έθνους του· όπως λέγει ο ίδιος, η ταύτιση αμαρτίας και αμαρτωλού είναι εφεύρημα του ουμανισμού και όχι διδασκαλία του Ευαγγελίου. Στα έργα του ο Παπισμός, όπως και ολόκληρος ο ευρωπαϊκός ουμανισμός, κρίνεται εν συγκρίσει και κατ' αντιπαράθεση προς τον Θεανθρωπισμό ή Θεανθρωποκεντρισμό της Εκκλησίας. Οι λόγοι του κρίνουν τον Παπισμό ως παναίρεση και παναμαρτία, καταρρίπτοντας την αντίληψη πως ο Ρωμαιοκαθολικισμός διατηρεί την συγγενέστερη προς την Ορθοδοξία πίστη. Η ανατομία του σώματος του ευρωπαϊκού πολιτισμού εκ μέρους του Γέροντος Ιουστίνου, η οποία ως εκ της καταστάσεως του πολιτισμού αυτού αποτελεί μάλλον νεκροψία, απαιτεί βεβαίως εμβριθέστερη μελέτη και ανάλυση. Η παρούσα μελέτη, δυστυχώς αδικεί το ύφος και το ύψος της θεολογίας του Σέρβου ασκητού, διότι επιδιώκει να παρουσιάσει απλώς τις απόψεις του για τον κυριώτερο πνευματικό καρπό της ευρωπαϊκής περί Θεού, ανθρώπου και κόσμου αντιλήψεως, δηλ. τον Παπισμό. Ελπίζουμε, ωστόσο, πως έστω και αυτή η μερική γνώση της εκκλησιαστικής περί ουμανισμού αντιλήψεως, όπως αυτή εκφράζεται άριστα από τον Γέροντα Ιουστίνου, θα αποτελέσει για πολλούς αφορμή μελέτης των έργων του Γέροντος και θα διευρύνει την προοπτική με την οποία πρέπει ο Ορθόδοξος Χριστιανός να αντιμετωπίζει τον δυτικό πολιτισμό εν γένει, την αντίδραση κατά του οποίου προσπαθούν να μονοπωλήσουν, προς ίδιον όφελος, ιδεολογίες που έχουν και αυτές τις ρίζες τους στην άθρη Δύση, όπως ο μαρξισμός και ο αναρχισμός.

1. Η επιβίωση του Αρειανισμού⁵

Ο κόσμος μας, και ιδιαίτερα ο άνθρωπος, χαρακτηρίζεται από ένα διαρκή αγώνα ανάμεσα σε δύο μυστήρια: το μυστήριο του καλού και το μυστήριο του κακού. Το μυστήριο του κακού είναι έντεχνα ελκυστικό· γοητεύει τον άνθρωπο μέχρι έρωτος, και ο άνθρωπος προσφέρει τον εαυτό του ως θυσία ολοκαυτώματος στην φοβερή αυτή του αγάπη. Αντιθέτως το μυστήριο του καλού είναι ταπεινό και πράο, αντικείμενο λαιδορίας και εμπυτισμών, γι' αυτό και είναι λιγότεροι οι εραστές του μυστηρίου του καλού απ' αυτούς του μυστηρίου του κακού. Εναντίον του μικρού καλού αντιτάσσεται μικρό κακό και εναντίον μεγάλου καλού, μεγάλο κακό. Έτσι, εναντίον του Θεού του καλού, του Ιησού Χριστού, εξέρχεται ο ίδιος ο Σατανάς⁶. Κύριος σκοπός του Σατανά και όλης της στρατιάς του εναντίον του Χριστού, είναι να εκσαρκώσει τον Θεάνθρωπο, να δείξει ότι ο Χριστός δεν είναι Θεός, αλλ' ένας απλός και αδύνατος άνθρωπος. Ο Σατανάς πολέμησε την Εκκλησία έξωθεν με τους διωγμούς, αλλά και εσωτερικά με πιο φοβερό τρόπο, διά

του Αρείου. Ο Σατανάς, αφού εξήλθε από τον θεοκτόνο Ιούδα, εισήλθε στον Άρειο, διά του οποίου ενήργησε πιο ολοκληρωτικά από οποτεδήποτε άλλοτε⁷.

Ο Αρειανισμός από την μεταφυσική του πλευρά ριζώνει στον σατανισμό και από την ψυχολογική του πλευρά στον ορθολογισμό. Οι αρειανοί αντικατέστησαν τους χριστιανικούς νόμους του Αγίου Πνεύματος με τις ορθολογιστικές κατηγορίες της λογικής του Αριστοτέλους· προσπάθησαν να ερμηνεύσουν την Αγία Γραφή «κατά τον ίδιον νουν» και έφθασαν να μετρούν την φύση του Χριστού με βάση την δική τους φύση, γι' αυτό και κατεβίβασαν τον Χριστό στο επίπεδο των κτισμάτων⁸. Ο Αρειανισμός, θέλοντας να εκλογικεύσει τον Χριστό, εξέπεσε σε αίρεση· έχοντας σμικρύνει τον Θεάνθρωπο Χριστό στα επίπεδα ενός ημιθέου, **έγινε αναστημένος παγανισμός**⁹. Η σκέψη του Αρειανισμού, η οποία αρνείται την θεότητα του Χριστού, είναι τόσο σατανική, ώστε πρέπει να έχει την αρχή της στον νου του Σατανά· αν σε κάθε αίρεση υπάρχει κάτι το διαβολικό, η αίρεση του Αρείου είναι ολόκληρη εκ του Διαβόλου και ολόκληρη εν τω Διαβόλω¹⁰. Η καθολική πίστη και διδασκαλία της Εκκλησίας εκφράσθηκε ιδιαίτερα στην ισχυρή λέξη ομοούσιος¹¹. «Δοκίμασε την πίστιν σου και έλεγξέ την με το Σύμβολον της πίστεως... Εάν απορρίπτεις το ομοούσιον δεν είσαι του Χριστού, είσαι του Αντιχρίστου, είσαι του Ιούδα, διότι η Εκκλησία ονομάζει τον Άρειον "δεύτερον Ιούδα"»¹².

Ο Αρειανισμός δεν έχει ακόμη ταφεί· είναι σήμερα της μόδας και έχει διαχυθεί σαν ψυχή στο σώμα της σύγχρονης Ευρώπης· στην κουλτούρα της Ευρώπης, στην φιλοσοφία, στην επιστήμη, στον πολιτισμό και εν μέρει στην θρησκεία της, υπάρχει κρυμμένος ο Αρειανισμός· παντού ο Χριστός συστηματικά καταβιβάζεται σε απλό άνθρωπο. «Πόθεν τόσος αρειανισμός σήμερα;» διερωτάται ο Γέρων Ιουστίνος· «Ο άνθρωπος έγινε σήμερα το μέτρον των πάντων, μέτρον όλων των ορατών και αοράτων όντων και πραγμάτων. Μετρών με τον εαυτόν του τα πάντα ο ευρωπαϊκός άνθρωπος απορρίπτει παν ό,τι είναι ευρύτερον από τον άνθρωπον, μεγαλύτερον από τον άνθρωπον, απειρότερον από τον άνθρωπον. Το στενόν του μέτρον στενεύει τον Θεάνθρωπον εις άνθρωπον»¹³.

Η σύγχρονη ευρωπαϊκή σχετικοκρατία¹⁴ ακολουθεί τον Αρειανισμό· ο μεταφυσικός σχετικισμός γέννησε και τον ηθικό σχετικισμό. Δεν υπάρχει τίποτε το απόλυτο ούτε υπεράνω του κόσμου ή του ανθρώπου, ούτε στον κόσμο ή στον άνθρωπο, ούτε γύρω από τον κόσμο ή τον άνθρωπο¹⁵. Όλοι οι ευρωπαϊκοί ανθρωπισμοί, από τον φετιχιστικό μέχρι και τον παπικό, βασίζονται στον άνθρωπο. Κάθε ουμανισμός στην οντολογία του δεν είναι τίποτε άλλο παρά χομινισμός. Ο άνθρωπος είναι η ανώτατη αξία, η παναξία, το ύψιστο κριτήριο· «μέτρον πάντων άνθρωπος»¹⁶. Όλοι οι ουμανισμοί, οι προτεσταντικοί, φιλοσοφικοί, θρησκευτικοί, κοινωνικοί, επιστημονικοί, πολιτιστικοί και πολιτικοί επιδιώκουν εν γνώσει ή εν αγνοία ένα πράγμα: να αντικαταστήσουν την ζωή κατά Θεάνθρωπον με την ζωή κατ' άνθρωπον¹⁷. Ο φανερός ή κρυφός πόθος πολλών από τους δημιουργούς του ευρωπαϊκού πολιτισμού είναι η απελευθέρωση του ανθρώπου από τον Θεό¹⁸. Η ουσία της πρώτης πτώσης του ανθρώπου συνίσταται ακριβώς στο ότι ο άνθρωπος επαναστάτησε εναντίον της θεοειδούς οργανώσεως του «είναι», της υπάρξεώς του, και στο ότι παρέμεινε στην καθαρώς ανθρώπινη φύση, τον «χομινισμό» του. Εκδίωξε τον Θεό από τον εαυτό του, την συνειδησή του και την θέλησή του, δεν

κατόρθωσε, όμως, να αποβάλει τα θεοειδή ιδιώματα του πνεύματός του, τα οποία εμφανίζονται ως πόθος για άπειρη πρόοδο, άπειρη γνώση, άπειρη τελειοποίηση, άπειρη ύπαρξη. Με όλες αυτές τις ουμανιστικές νοσταλγίες ο άνθρωπος τείνει πάλι προς το θεοειδές που έχασε και ουσιαστικά κραυγάζει για την αναγκαιότητα του Θεανθρώπου¹⁹.

Όμως ο ουμανιστικός ανθρωποκεντισμός είναι στην ουσία Διαβολοκεντισμός, διότι επιδιώκει ό,τι και ο Διάβολος: να αποθεανθρωπήσει και να αθεώσει τον άνθρωπο. Ο ουμανιστής άνθρωπος καθίσταται όμοιος προς τον Διάβολο: και οι δύο θέλουν να ανήκουν μόνο στον εαυτό τους, να είναι μόνο στον εαυτό τους και για τον εαυτό τους· μεταφέρονται έτσι στο βασίλειο του «δευτέρου θανάτου»²⁰, όπου δεν υπάρχει ούτε Θεός, ούτε κάτι θεϊκό²¹. Σε τελευταία ανάλυση όλοι οι ουμανισμοί εξοντώνουν τον αμαρτωλό μαζί με την αμαρτία του, διότι δεν θέλουν τον Θεάνθρωπο, ο οποίος είναι η μόνη σωτηρία του ανθρώπου από την αμαρτία, τον θάνατο και τον Διάβολο· **όποιος δεν είναι υπέρ του Θεανθρώπου είναι και κατά του ανθρώπου και δολοφόνος του ανθρώπου**. Ταυτόχρονα είναι και αυτόχειρας, διότι παραδίδει την ψυχή του στην πλήρη εξουσία της αμαρτίας, του θανάτου και του Διαβόλου επιφέροντας στον εαυτό του την αιώνια κόλαση²².

Έξω από τον Θεάνθρωπο ο άνθρωπος χάνει την κεφαλή του, αλλά και τον ίδιο τον εαυτό του, τον αιώνιο, τον αθάνατο, τον θεοειδή εαυτό του. «Εκτός του Θεανθρώπου δεν υπάρχει άνθρωπος, αλλά πάντοτε υπάνθρωπος ή ημιάνθρωπος ή μη άνθρωπος»²³. **Ο άνθρωπος είναι μεγάλος μόνον δια του Θεού και εν τω Θεώ**· αυτό είναι η θεμελιώδης αρχή του θεανθρωπίνου πολιτισμού. **«Χωρίς τον Θεόν ο άνθρωπος δεν είναι παρά εβδομήκοντα κιλά αιμοφύρτου ύλης»**²⁴. Μαραμένος, υπανάπτυκτος, αντικειμενοποιημένος, εκφυλισμένος, ο άνθρωπος του ουμανισμού είχε απόλυτο δίκαιο, όταν ανακοίνωσε με τους σοφούς του ότι έγινε από τον πίθηκο· αφού εξισώθηκε με τα ζώα στην καταγωγή, γιατί να μην εξισωθεί και στην ηθική²⁵; Καταφανώς ο ευρωπαϊός άνθρωπος δεν είναι θεός, αλλά δούλος της ύλης· ο αυτοαποκαλούμενος θεός προσκυνεί δουλικά τα πράγματα, τα είδωλα που μόνος του δημιούργησε, πουθενά δε δεν προσκυνούνται τόσο δουλικά τα πράγματα, όσο στην Ευρώπη. Η προσκύνηση αυτή είναι της χειρότερης μορφής, διότι αποτελεί προσκύνηση χώματος· «Πέστε μου, δεν προσκυνεί άρα γε ο άνθρωπος χώμα, όταν εγωιστικά αγαπά το γήινον χοϊκόν σώμα του και επιμόνως ισχυρίζεται: σαρξ ειμι και μόνον σαρξ;». Κύριο χαρακτηριστικό του ευρωπαϊού ανθρώπου είναι η λαιμαργία του ως προς τα πράγματα· η φετιχιστική μεταφυσική του εκδηλώνεται δια της φετιχιστικής του ηθικής. Όπως στον ειδωλολατρικό φετιχισμό κύριο χαρακτηριστικό είναι η ανθρωποφαγία, έτσι και στον ευρωπαϊκό φετιχισμό: η ζωή είναι σφαγείο στο οποίο ο ισχυρότερος έχει δικαίωμα να σφάζει τον ασθενέστερο²⁶.

Η σχετικοκρατία της φιλοσοφίας ήταν αδύνατο να μην οδηγήσει σε σχετικοκρατία στην ηθική, η οποία υπήρξε με την σειρά της μητέρα του αναρχισμού και του μηδενισμού· αυτή η ιδεολογική φθορά του ιδεολογικού αναρχισμού και μηδενισμού, ήταν φυσικό να εκδηλωθεί στον πρακτικό αναρχισμό και μηδενισμό, μάρτυρες του οποίου υπήρξαν οι δύο παγκόσμιοι, «εις την πραγματικότητα ευρωπαϊκοί, πόλεμοι»²⁷. Στους βωμούς της νέας ειδωλολατρίας τα

τέρατα της Αποκαλύψεως του ευρωπαϊκού πολιτισμού επιτελούν πρωτοφανή στην ιστορία σφαγή μυριάδων ανθρωπίνων ψυχών δια των χειρών των διανοουμένων των λαών και της ανθρωπιστικής αγωγής τους. «Ορθώς έλεγεν ο Α. Ζίντ, ότι το Νταχάου και άλλα στρατόπεδα συγκεντρώσεως είναι βωμοί, τους οποίους ανήγειραν και εις τους οποίους ιερουργούν οι διανοούμενοι της Ευρώπης με θρησκείαν τον πολυθρύλητον ανθρωπισμόν των»²⁸.

Ποια είναι όμως, τέλος πάντων, η σχέση του Παπισμού με τον Αρειανισμό και την μετεξέλιξή του στον νεώτερο ευρωπαϊκό ανθρωπισμό (ουμανισμό);

2. Η πτώση του πάπα

Ο Ρωμαιοκαθολικισμός εγκαταλείποντας την καθολική της Εκκλησίας πίστη, αυτομόλησε στην αρειανική μεθοδολογία²⁹. Έτσι στην Δύση υπήρξε μία βαθμιαία μετατροπή του Χριστιανισμού σε ουμανισμό· για πολύ καιρό και με επιμονή στένευαν τον Θεάνθρωπο και στο τέλος τον σμίκρυναν σε άνθρωπο: στον αλάθητο άνθρωπο της Ρώμης και τον όχι λιγώτερο αλάθητο άνθρωπο του Βερολίνου. Εμφανίσθηκε έτσι ο **δυτικός χριστιανικο-ουμανιστικός μαξιμαλισμός (ο Παπισμός), ο οποίος από τον Χριστό αφαιρεί τα πάντα, και ο δυτικός χριστιανικο-ουμανιστικός μινιμαλισμός (ο Προτεσταντισμός), ο οποίος από τον Χριστό ζητεί το ελάχιστο**, συχνά δε και τίποτε. Με τον περιορισμό του στον άνθρωπο μετεβλήθη ο δυτικός Χριστιανισμός σε ουμανισμό. Η αντικατάσταση του Θεανθρώπου από τον άνθρωπο είχε ως συνέπεια την αντικατάσταση της θεανθρώπινης από την ανθρώπινη μεθοδολογία: στον σχολαστικισμό³⁰ επικρατεί η αριστοτελική φιλοσοφία, στην ηθική επικρατεί η Ιερά Εξέταση³¹ και η καζουϊστική ηθική³², στις διεθνείς σχέσεις το παπικό κράτος και στην κοινωνία ο ατομισμός ως κοινωνική αρχή. Στον χαρακτήρα αυτό του δυτικού Χριστιανισμού έχουν τις ρίζες τους η αστική κοινωνία (η επιβολή του ατόμου ως μονάδος) και ο ουμανιστικός κοινωνισμός (η βιαία επιβολή του εγωιστικού ατόμου ως ομάδος)³³. Η δυτική κοινωνία, έχοντας αυτές τις ρίζες, δεν είναι τίποτε άλλο παρά οργανωμένη ικανοποίηση των ατομικών συμφερόντων, δηλαδή νομιμοποιημένη τέρψη του ανθρώπινου εγωισμού³⁴.

Η Αναγέννηση είχε πλημμυρίσει τις καρδιές των Ευρωπαίων, οι οποίοι είχαν μαραθεί από τον Βατικανισμό, με ελπίδα. Ο βρυκολακικός σχολαστικισμός στη φιλοσοφία και ο ανθρωποφάγος ιησουϊτισμός στην ηθική είχαν απομυζήσει από τον ευρωπαϊκό άνθρωπο τις ζωτικές του δυνάμεις. Η ανακαίνιση του Ευρωπαίου, όμως, έγινε με την στροφή στην αρχαία Ελλάδα, με την απομάκρυνσή του από τον Χριστό και την διακοπή κάθε συνδέσμου με τους άνω αοράτους κόσμους³⁵.

Ο Παπισμός δεν υπήρξε μόνον ο πρώτος ουμανισμός και γενεσιουργός αιτία του ευρωπαϊκού αθεϊστικού ουμανισμού³⁶. Αποτελεί ταυτόχρονα αποκορύφωμα του ουμανισμού και τελευταία προσπάθεια διάσωσής του. Λέγει χαρακτηριστικώς ο π. Ιουστίνος πως μετά τον ορθολογιστικό διαφωτισμό³⁷ του 18ου και τον μυωπικό θετικισμό³⁸ του 19ου αιώνα, δεν απέμενε τίποτε άλλο στον ευρωπαϊκό ουμανισμό από το να αποσυντεθεί μέσα στις αντιφάσεις και τα αδιέξοδά του· την στιγμή εκείνη η δογματοποίηση του αλαθήτου του πάπα³⁹ απετέλεσε προσπάθεια αναζωογονήσεως και διαιωνίσεως του ετοιμοθάνατου ουμανισμού· το δόγμα του

αλαθήτου του πάπα «είναι η τελευταία μεταμόρφωσις (transformatio) και η τελική αποθέωσις (glorificatio) του ουμανισμού»⁴⁰. Το δόγμα αυτό έχει κοσμοϊστορική σημασία για όλη την τύχη της Ευρώπης, ιδιαίτερα για τους αποκαλυπτικούς καιρούς στους οποίους έχει αυτή εισέλθει: «Διά του δόγματος αυτού όλοι οι ευρωπαϊκοί ανθρωπισμοί απέκτησαν το ιδεώδες και το είδωλόν των: ο άνθρωπος ανεκηρύχθη υπερτάτη θεότης, πανθεότης. Το ευρωπαϊκόν ουμανιστικόν πάνθεον απέκτησε τον Δία του»⁴¹. Ο δυτικός Χριστιανισμός, στην ουσία του, είναι ο πιο ριζικός ουμανισμός, διότι ανεκήρυξε τον άνθρωπο αλάθητο και μετέβαλε την θεανθρώπινη θρησκεία σε θρησκεία ουμανιστική. Απόδειξη γι' αυτό είναι πως στην Ρωμαϊκή Εκκλησία ο Θεάνθρωπος απωθήθηκε στον ουρανό, και στην θέση του τοποθετήθηκε ο αναπληρωτής: Vicarius Christi... **«Πόσον τραγικός παραλογισμός: να ορίζεται αντικαταστάτης και αναπληρωτής διά τον πανταχού παρόντα Κύριον και Θεόν! Είναι όμως γεγονός ότι αυτός ο παραλογισμός ενεσαρκώθη εις τον δυτικόν Χριστιανισμόν»**. Έτσι επιτελέσθηκε η αποθεανθρώπιση του Θεανθρώπου, η εκ-σάρκωση του ενσαρκωθέντος Θεού. Με όλα αυτά ο ουμανισμός είναι σαν να έλεγε στον Θεάνθρωπο: Αποσύρσου απ' αυτόν τον κόσμο σε άλλον, φύγε από μας, διότι εμείς έχουμε τον αντικαταστάτη Σου, ο οποίος σε αντικαθιστά αλαθήτως σε όλα⁴². Η Β' Βατικάνειος⁴³ Σύνοδος, επιμένοντας και αυτή στο δόγμα του αλαθήτου του πάπα = του ανθρώπου, αποτελεί αναγέννηση όλων των ευρωπαϊκών ουμανισμών, αναγέννηση πτωμάτων. «Διότι αφ' ότου ο Θεάνθρωπος Χριστός είναι παρών εις τον γήινον κόσμο, ο κάθε ουμανισμός είναι πτώμα»⁴⁴. «Εις την πραγματικότητα από αυτό το δόγμα ζη, το ακολουθεί και επιμόνωσ το ομολογεί ο κάθε ευρωπαϊκός ουμανισμός»⁴⁵. Υπ' αυτή την έννοια κατανοείται η θέση πως ο ουμανιστικός Χριστιανισμός αποτελεί την πιο αποφασιστική διαμαρτυρία εναντίον του Θεανθρώπου και της αξιολογίας και κριτηριολογίας Του⁴⁶. Το μέγεθος της βατικανείου αυτής πτώσεως δεν είναι διόλου μικρό.

«Εις την ιστορίαν του ανθρωπίνου γένους υπάρχουν τρεις κυρίως πτώσεις: του Αδάμ, του Ιούδα, του πάπα. Η ουσία της πτώσεως εις την αμαρτίαν είναι πάντοτε η ίδια: το να θέλη κανείς να γίνη καλός διά του εαυτού του»· έτσι όμως εξισώνεται ο άνθρωπος με τον Διάβολο, ο οποίος θέλησε και αυτός να γίνει θεός διά του εαυτού του. **Η ουσία της αμαρτίας συνίσταται σ' αυτήν ακριβώς την αλαζονική αυταπάτη**. Αυτό είναι η ουσία του ιδίου του Διαβόλου, το να μη θέλει τίποτε έξω απ' αυτόν, αλλά να μένει μόνος του, ερμητικά κλεισμένος έναντι του Θεού⁴⁷. Η πτώση του πάπα έγκειται στο ότι θέλει να αντικαταστήσει τον Θεάνθρωπο με άνθρωπο⁴⁸. Με το δόγμα του αλαθήτου ο πάπας σφετερίσθηκε όλη την εξουσία και τα δικαιώματα που ανήκουν στον Θεάνθρωπο και αυτοανακηρύχθηκε Εκκλησία εν τη παπική εκκλησία, ιδιόμορφος Παντοκράτωρ· γι' αυτό το δόγμα του αλαθήτου του πάπα απέβη το κεντρικό δόγμα του Παπισμού, το οποίο δεν θα αποκηρυχθεί, έως ότου ο πάπας είναι πάπας του ουμανιστικού Παπισμού⁴⁹. Ο πυρήνας του δόγματος του αλαθήτου του πάπα = του ανθρώπου είναι η αποθεανθρώπιση του ανθρώπου, πράγμα που επιδιώκουν όλοι οι ουμανισμοί, ακόμη και οι θρησκευτικοί· έτσι επανέρχεται ο άνθρωπος στην ειδωλολατρία, στην πολυθεΐα, στον διπλό, φυσικό και πνευματικό, θάνατο. Απομακρυνόμενος από τον Θεάνθρωπο ο κάθε ουμανισμός μετατρέπεται σε μηδενισμό⁵⁰. Με το δόγμα του παπικού αλαθήτου έγινε δόγμα ο ειδωλολατρικός ουμανισμός, διότι έτσι δογματοποιήθηκε η παναξία, το παγκριτήριο του ουμανιστικού πολιτισμού «πάντων χρημάτων μέτρον

άνθρωπος»⁵¹. Η σμίκρυση του Χριστιανισμού σε ουμανισμό έχει βέβαια απλοποιήσει τον Χριστιανισμό, ταυτόχρονα, όμως, τον έχει καταστρέψει⁵².

Η ιδιαιτερότητα του Παπισμού έγκειται στην τόλμη του να αναγάγει σε δόγμα τον σατανικό πόθο του ανθρώπου να αυτοθεωθεί· λέγει ο π. Ιουστίνος ότι θεωρούμενοι από την σκοπιά του αεί ζώντος Θεανθρώπου, του ιστορικού Κυρίου Ιησού, όλοι οι ανθρωπισμοί μοιάζουν με εγκληματικές ουτοπίες, διότι όλοι φονεύουν και εξοντώνουν τον άνθρωπο ως ψυχοσωματική οντότητα. Το έργο όμως αυτό έχει αναχθεί, με το αλάθητο του πάπα, σε δόγμα⁵³. Το αλάθητο είναι φυσικόν θεανθρώπινον ιδίωμα και φυσική θεανθρώπινη λειτουργία της Εκκλησίας. Με το δόγμα του αλαθήτου ο πάπας κατέλαβε την θέση του Θεανθρώπου. Για την Αληθινή Εκκλησία του Χριστού «... το δόγμα περί του αλαθήτου του πάπα είναι όχι μόνον αίρεσις, αλλά και παναίρεσις. Διότι καμμία άλλη αίρεσις δεν εξηγέρθη τόσο ριζοσπαστικώς και ολοκληρωτικώς κατά του Θεανθρώπου Χριστού και της Εκκλησίας του... το δόγμα αυτό είναι αίρεσις των αιρέσεων, μία άνευ προηγουμένου ανταρσία κατά του Θεανθρώπου Χριστού... η πλέον φρικτή εξορία του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού από της γης... νέα προδοσία, νέα σταύρωσις του Κυρίου, μόνον ουχί επί του ξυλίνου, αλλ' επί του χρυσού σταυρού του παπικού ουμανισμού. Και ταύτα πάντα είναι κόλασις, κόλασις διά το άθλιον γήινον ον, που λέγεται άνθρωπος»⁵⁴. Η στροφή προς τον ουμανισμό είναι η ατμόσφαιρα εντός της οποίας ζη και προς την οποία στρέφεται η ανθρώπινη πεπτωκυία φύση. Η Ορθόδοξος Εκκλησία, όμως, ποτέ δεν δογματοποίησε οποιονδήποτε ουμανισμό· η τραγωδία της δυτικής χριστιανωσύνης αντιθέτως έγκειται στο ότι προσπάθησε διορθώνοντας το πρόσωπο του Θεανθρώπου ή και αρνούμενη αυτό να εισαγάγει τον δαιμονισμένο ουμανισμό και μάλιστα στην καρδιά της Εκκλησίας, η οποία έχει ως σκοπό την καταπολέμηση του ουμανισμού. «Είναι φοβερόν και μόνον να σκεφθή κανείς πόσον μάλλον να ειπή, ότι κατ' αυτόν τον τρόπον το μοναδικόν "εργαστήριον της σωτηρίας" εις τον κόσμον τούτον μεταβάλλεται βαθμηδόν εις δαιμονοποιημένον "εργαστήριον" εκβιασμού ανθρωπίνων συνειδήσεων και απανθρωπίας... Η Ορθόδοξος Καθολική Εκκλησία ουδέν δηλητήριον, ουδεμίαν αμαρτίαν, ουδένα ουμανισμόν, ουδέν επίγειον κοινωνικόν σύστημα ανεκήρυξεν εις δόγμα»⁵⁵.

Τα πράγματα, λοιπόν, είναι τελείως διαφορετικά στην Ορθόδοξη Εκκλησία: «Ποία είναι η ουσία της Ορθοδοξίας; - Ο Θεάνθρωπος Χριστός-... Παντού ο Θεός έχει την πρώτην θέσιν και ο άνθρωπος την δευτέραν· ο Θεός οδηγεί, ο άνθρωπος οδηγείται· ο Θεός ενεργεί, ο άνθρωπος συνεργεί»⁵⁶. Οι ορθόδοξοι δεν κηρύττουν ποτέ τον εαυτό τους· ποτέ δεν καυχώνται για τον άνθρωπο· ποτέ δεν ειδωλοποιούν τον ανθρωπισμό⁵⁷. Η Προσωπικότητα του Θεανθρώπου, μέσα στην θεανδρική τελειότητά της είναι αιωνίως καινούργια και νεανική, γι' αυτό δεν μπορεί ούτε να ανταλλάσσεται ούτε να αντικαθίσταται. Ο αγώνας για τον Θεάνθρωπο είναι αγώνας για τον άνθρωπο· όχι οι ουμανιστές, αλλά οι άνθρωποι της θεανθρώπινης πίστης αγωνίζονται για τον αληθινό άνθρωπο, τον θεοειδή και χριστοειδή⁵⁸. Οι ορθόδοξοι άνθρωποι είναι συνεργοί και μόνο του Αγίου Πνεύματος, συνεργοί οι οποίοι με την προσευχή ακούν τί το Πνεύμα λαλεί, οι οποίοι συνεχώς ποιούν εκείνο που θέλει το Πνεύμα, οι οποίοι ελέγχουν τις σκέψεις και τα λόγια τους συνεχώς διά του Πνεύματος⁵⁹.

Ο Προτεσταντισμός εμφανίζεται ως διαμαρτυρία εναντίον της παπικής εκκλησίας. Ο Γέρων Ιουστίνος είναι πεπεισμένος ότι ο ίδιος ο Παπισμός αποτελεί τον πρώτο Προτεσταντισμό (διαμαρτύρηση): **«Και πράγματι, η πρώτη ριζική διαμαρτυρία εναντίον της μιας, αγίας, καθολικής και αποστολικής Εκκλησίας πρέπει να αναζητηθή εις τον παπισμόν, ουχί εις τον λουθηρανισμόν. Και εις αυτήν την διαμαρτυρίαν (protest) έγκειται ο πρώτος προτεσταντισμός».** Με το δόγμα του αλαθήτου ο πάπας ανακηρύχθηκε ανώτερος όχι μόνον του ανθρώπου, αλλά και των Αγίων Αποστόλων, των Αγίων Πατέρων και των Οικουμενικών Συνόδων· με τέτοια αποστασία ο πάπας υπερέβη και τον Λούθηρο, τον δημιουργό του προτεσταντικού μινιμαλισμού: **οι προτεστάντες απλώς αποδέχθηκαν το δόγμα του αλαθήτου και το ανέπτυξαν σε τρομερές διαστάσεις και λεπτομέρειες· κάθε προτεστάντης γίνεται αλάθητος στα ζητήματα πίστεως, κατά το παράδειγμα του αλαθήτου ανθρώπου της Ρώμης. Ο Προτεσταντισμός είναι λοιπόν ένας Παπισμός εφαρμοσμένος και ταυτόχρονα εκλαϊκευμένος·** του λείπουν η μυστική διάσταση, η αυθεντία και η εξουσία⁶⁰. Ως πιστό τέκνο του Παπισμού ο Προτεσταντισμός πέφτει λόγω της ορθολογιστικής σχολαστικής του δια μέσου των αιώνων από την μία αίρεση στην άλλη και πνίγεται στα διάφορα δηλητήρια των αιρετικών πλανών του. «Η παπιστική υψηλοφροσύνη και η "αλάθητος" αφροσύνη βασιλεύει απολυταρχικώς και ερμώνει τας ψυχάς των πιστών του». Ο Οικουμενισμός είναι κοινό όνομα για όλους τους ψευδοχριστιανισμούς, για τις ψευδοεκκλησίες της Δυτικής Ευρώπης. Μέσα στον Οικουμενισμό βρίσκεται η καρδιά όλων των ευρωπαϊκών ουμανισμών, με κέντρο τον Παπισμό⁶¹.

Μόνη λύση είναι η μετάνοια· όπως για κάθε αμαρτία, έτσι και για την «παναμαρτία» του Παπισμού, η οποία περιέχεται εις το αλαζονικό δόγμα περί του αλαθήτου του πάπα, και για τις αμαρτίες των ουμανισμών σωτηρία προσφέρει μόνο η μετάνοια, η οποία μπορεί να μεταμορφώσει τον «αλάθητο» ευρωπαϊό ουμανιστικό άνθρωπο και να τον σώσει από κάθε αμαρτία, κάθε κακό, κάθε κόλαση, κάθε Διάβολο, κάθε ουμανιστικό ορθολογισμό⁶². «Εις το ουμανιστικόν πάνθεον της Ευρώπης όλοι οι θεοί είναι νεκροί, με επί κεφαλής τον ευρωπαϊκόν Δία. Νεκροί, έως ότου εις την μαραμένην καρδίαν των ανατείλη η μέχρι τελείας αυταπαρνήσεως μετάνοια, με τας αστραπάς και τας οδύνας της του Γολγοθά, με τους αναστασίμους σεισμούς και τας μεταμορφώσεις της, με τας καρποφόρους της θύελλας και αναλήψεις. Και τότε; Τότε θα είναι ατελείωτοι αι δοξολογίαι των προς τον αεί ζωοποιόν και θαυματουργόν Θεάνθρωπον, τον όντως μόνον Φιλάνθρωπον εις όλους τους κόσμους»⁶³.

3. Λευκή Δαιμονία η Ευρώπη

Επισφραγίζοντας τα λεγόμενά του για τον ανθρωπιστικό Οικουμενισμό, ο Γέρων Ιουστίνος παραθέτει αυτούσια μερικά λόγια του ομολογητού επισκόπου Αχρίδος και Ζίτσης Νικολάου⁶⁴ σχετικά με την πνευματική κατάσταση της Ευρώπης κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο· μερικά εξ αυτών, σχετιζόμενα με το θέμα μας, παραθέτουμε αυτούσια.

»Τί είναι η Ευρώπη; Είναι η επιθυμία και πόθος της εξουσίας και της ηδονής και η γνώσις. Αμφότερα ανθρώπινα: η ανθρωπίνη επιθυμία και πόθος και η ανθρωπίνη γνώσις. Και τα δύο προσωποποιούνται εις τον πάπαν και εις τον

Λούθηρον. Τί είναι λοιπόν η Ευρώπη; Ο πάπας και ο Λούθηρος. Χορτασμένοι αι ανθρώπινοι επιθυμίες εις το έπακρον, και χορτασμένη η ανθρωπίνη γνώσις εις το έπακρον. Ο ευρωπαϊκός πάπας είναι η ανθρωπίνη επιθυμία της εξουσίας. Ο ευρωπαϊκός Λούθηρος, η πείσμων απόφασις του ανθρώπου τα πάντα να εξηγηθούν με τον νουν του.«

»Ο Παπισμός χρησιμοποιεί την πολιτικήν, επειδή μόνον δι' αυτής αποκτά τις την εξουσίαν. Ο Λουθηρανισμός χρησιμοποιεί την φιλοσοφίαν και την επιστήμην, επειδή νομίζει ότι αυτός είναι ο δρόμος δια να αποκτήση τις την σοφίαν. Ούτως, η επιθυμία εκήρυξε τον πόλεμον κατά της γνώσεως και η γνώσις κατά της επιθυμίας⁶⁵. Τούτο είναι η Ευρώπη. Εις την εποχήν μας όμως ήλθε μία νέα γενεά Ευρωπαίων, η οποία ενύμφευσε την επιθυμίαν με την γνώσιν και απέρριψε και τον πάπαν και τον Λούθηρον... Η ανθρωπίνη επιθυμία και η ανθρωπίνη σοφία εστεφανώθησαν εις τας ημέρας μας και ούτω συνήφθη γάμος, ο οποίος δεν είναι ούτε ρωμαιοκαθολικός ούτε λουθηρανικός, αλλ' οφθαλμοφανώς και δημοσίως σατανικός. Η **σημερινή Ευρώπη δεν είναι πλέον ούτε παπική ούτε λουθηρανική**. Είναι υπεράνω και εκτός τούτων. Είναι ολοτελώς επιγειος, χωρίς έστω και τον πόθον να ανεβαίνη εις τον ουρανόν, είτε με το διαβατήριον του αλαθήτου πάπα είτε πάλιν δια της κλίμακος της προτεσταντικής σοφίας. Αρνείται εντελώς το ταξίδιον εκ του κόσμου τούτου. Επιθυμεί να παραμείνη εδώ. Επιθυμεί να είναι ο τάφος της όπου και το λίκνον της. Δεν γνωρίζει περί άλλου κόσμου. Δεν αισθάνεται την ουράνιον ευωδίαν. Δεν βλέπει εις τον ύπνον της τους Αγγέλους και τους Αγίους. Δια την Θεοτόκον δεν θέλει να ακούση. Η ακολασία την στερεώνει εις το μίσος κατά της παρθενίας.«

»Ο βασιλεύς αντίχριστος αποτελεί την αρχήν του ΙΘ' αιώνας. Ο πάπας, αντίχριστος, αποτελεί την μέσην του ίδιου αιώνας. Οι φιλόσοφοι της Ευρώπης, αντίχριστοι (από το φρενοκομείον) αποτελούν το τέλος του αυτού αιώνας: Ναπολέων ο Βοναπάρτης⁶⁶, ο Πίος⁶⁷, ο Νίτσε⁶⁸. Τρία μοιραία ονόματα των τριών μεγαλυτέρων αρρώστων της κληρονομημένης ασθενείας... Ο καίσαρ, ο ποντίφηξ και ο φιλόσοφος... και μάλιστα όχι εις την αρχαίαν ειδωλολατρικήν Ρώμην, αλλ' εις την καρδίαν της βαπτισμένης Ευρώπης! Δεν είναι αυτοί οι νικηταί, αλλ' οι πλέον νικημένοι. Όταν ο Βοναπάρτης εγέλασεν εμπρός εις τους αγίους ναούς του Κρεμλίνου⁶⁹, και όταν ο Πίος ανεκηρύχθη αλάθητος, και όταν ο Νίτσε ανακοίνωσε δημοσίως την λατρείαν του εις τον Αντίχριστον, τότε εσκοτίσθη ο ήλιος εις τον ουρανόν... Ποιος είναι τότε ο νικητής, αν όχι ο καίσαρ, ο ποντίφηξ και ο φιλόσοφος της αποχριστιανοποιημένης Ευρώπης; Ο νικητής είναι ο χωρικός των Βαλκανίων και ο Ρώσος μουζικός⁷⁰. Ποίος ήταν ο πλέον άγνωστος και ασήμαντος και μικρότερος κατά τον ΙΘ' αιώνα, τον αιώνα του μεγάλου Ναπολέοντος και του αλαθήτου Πίου και του απροσίτου Νίτσε, ποίος, αν μη ο Ρώσος μουζικός, προσκυνητής «των Αγίων Τόπων», και ο χωρικός των Βαλκανίων, πολεμιστής εναντίον της ημισελήνου και απελευθερωτής των Βαλκανίων⁷¹; Διαβολικόν πεδίων μάχης, διαβολικόν ιερατεϊόν και διαβολική σοφία, τούτο είναι ο καίσαρ, ο πάπας και ο φιλόσοφος του ΙΘ' αιώνας. Ο ορθόδοξος χωρικός των Βαλκανίων παρουσιάζει το τελείως αντίθετον τούτων: πρώτον, τον σταυροφόρον ηρωϊσμόν, δεύτερον, το μαρτυρικόν ιερατεϊόν, και τρίτον, την αλιευτικήν αποστολικήν σοφίαν.«

»Εάν θα είχε μείνει η Ευρώπη χριστιανική, θα εκαυχάτο δια τον Χριστόν και όχι για τον πολιτισμόν της. Και οι μεγάλοι λαοί της Ασίας και της

Αφρικής, αβάπτιστοι μεν, αλλά με έφεσιν και τάσιν πνευματικήν, θα ηδύναντο να κατανοήσουν τούτο και να το εκτιμήσουν. Διότι και οι λαοί αυτοί καυχώνται έκαστος δια την πίστιν του, δια την θεότητά του, δια τα θρησκευτικά βιβλία του... **Μόνον οι λαοί της Ευρώπης δεν καυχώνται δια τον Χριστόν και δια το Ευαγγέλιόν Του**, αλλά δια τας επικινδύνους μηχανάς των και τα ευτελή προϊόντα των χειρών των, δηλαδή δια τον πολιτισμόν και την κουλτούραν των. Το αποτέλεσμα αυτής της ευρωπαϊκής αυτοκαυχήσεως με την περιβόητον «κουλτούραν», είναι το μίσος όλων των μη χριστιανικών λαών εναντίον του Χριστού και του Χριστιανισμού. Μισήσαντες το μικρόν εμίσησαν και το πλέον μέγα. Μισήσαντες τα ευρωπαϊκά προϊόντα και τους ανθρώπους, εμίσησαν και τον ευρωπαϊκόν θεόν. Αλλά, αλλοίμονον, αυτό δεν πονά την Ευρώπην, ούτε την στενοχωρεί. Εξ άλλου, η ίδια εμίσησε πρώτη απ' όλους και απέρριψε τον Θεόν της. Εις αυτήν την μη επίζηλον θέσιν έφερε την Ευρώπην η λανθασμένη εξέλιξις της, υπό την επίδραση μιας λανθασμένης Εκκλησίας, δια μέσου των τελευταίων εννεακοσίων ετών. Δεν ευθύνονται δια τούτο οι λαοί της Ευρώπης· ευθύνην έχουν οι πνευματικοί οδηγοί των λαών. Δεν ευθύνεται το ποιμνιον, αλλ' οι ποιμένες του... Εκτός του Χριστιανισμού η Ευρώπη δεν έχει τίποτε δια να καυχηθή. Χωρίς τον Χριστόν η Ευρώπη είναι ο πτωχότερος επαίτης και ο πλέον αναίσχυντος εκμεταλλευτής του κόσμου τούτου.»

»Οι φίλαρχοι και υπερήφανοι λαοί της Ευρώπης δεν αναγνωρίζουν ποτέ το σφάλμα των. Έχουν χάσει την έννοιαν της αμαρτίας και της μετανοίας. Δια κάθε κακόν εις τον κόσμον την ευθύνην έχει άλλος, αυτοί ποτέ. Πώς θα ηδύναντο αυτοί να διαπράξουν αμαρτίαν, αφού εκάθησαν επί του θρόνου του Θεού και ανεκήρυξαν τους εαυτούς των αλαθήτους θεούς! Πρώτον ανεκήρυξε τον εαυτόν του αλάθητον ο θρησκευτικός των ηγέτης, ο πάπας. Το παράδειγμά του, και εις πείσμα του⁷², το ηκολούθησαν οι άρχοντες της Δύσεως και οι βασιλείς. Όλοι ανεκηρύχθησαν αλάθητοι και οι τον Σταυρόν φορούντες και οι την μάχαιραν φέροντες.»

»Τί νομίζετε σεις δια την Ευρώπην; **Η Αφρική και η Ασία ονομάζουν τους Ευρωπαίους, «λευκούς δαίμονας»**. Επομένως, θα ηδύναντο να ονομάσουν την Ευρώπην: Λευκήν Δαιμονίαν. Θα την ωνόμαζον «Λευκήν», ένεκα του χρώματος του δέρματος, «Δαιμονίαν» δε, ένεκα της μελανότητος της ψυχής της... Ούτως, αδελφοί μου, ανέστη ως βρυκόλαξ εις τας ημέρας μας η σατανική Ρώμη, εκείνη η Ρώμη, προ του μεγάλου Κωνσταντίνου, **η οποία εδίδωκε με πυρ και μάχαιραν τους Χριστιανούς και ημπόδιζε τον Χριστόν να εισέλθη εις την Ευρώπην**. Μόνον ότι η Λευκή δαιμονία έχει πέσει εις βαρύτεραν ασθένειαν από την αρχαίαν Ρώμην. Διότι, εάν η ειδωλολατρική Ρώμη, εβασανίζετο από ένα δαίμονα, η Λευκή Δαιμονία βασανίζεται από επτά πονηρά πνεύματα, δεινότερα από εκείνον τον δαίμονα της Ρώμης. Ιδού λοιπόν η νέα ειδωλολατρική Ρώμη, ιδού νέον μαρτύριον δια τον Χριστιανισμόν. **Να ήστε έτοιμοι εις μαρτύριον δια τον Χριστόν εκ μέρους της Λευκής Δαιμονίας⁷³**.«

- 1. Πρόλογος του Καθηγητού Ιωάννη Καρμίρη, εν Αρχιμανδρίτου ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ ΠΟΠΟΒΙΤΣ, *Άνθρωπος και Θεάνθρωπος. Μελετήματα Ορθοδόξου Θεολογίας*, έκδ. Αστήρ, Αθήναι 1993⁶, σελ. 3. Εις το εξής ως: *Θεάνθρωπος*.

- 2. Πρόλογος του πατρός Θεοκλήτου Διονυσιάτου, εν Αρχιμανδρίτου ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ ΠΟΠΟΒΙΤΣ, *Η Ορθόδοξος Εκκλησία και ο Οικουμενισμός*, έκδ. Ιεράς Μονής Αρχαγγέλων Τσέλιε, Βάλιεβο-Σερβία, σελ. 7.9. Εις το εξής ως *Εκκλησία*.
Περισσότερα στοιχεία για τον π. Ιουστίνο Πόποβιτς βλ. εν ΑΛΕΞΙΟΥ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ, π. *Ιουστίνου Πόποβιτς Βίος και Πολιτεία*, έκδ. «Διψώ», Πάτρα 1995.
- 3. Ουμανισμός ή ανθρωπισμός καλείται σύστημα ιδεών, το οποίο, στην πρώτη του μορφή, ταυτίζεται με την ιταλική αναγέννηση του 14ου, υπό τους Πετράρχη, Βοκκάκιο, Ραφαήλ, Μιχαήλ-Άγγελο. Με τον ανθρωπισμό επιδιώχθηκε η απαλλαγή της ανθρωπότητας από την μονομέρεια της παπικής εκκλησιαστικής αγωγής, η απόσχιση της αυθεντίας της Εκκλησίας και η στροφή προς τον άνθρωπο. Οι ανθρωπιστές, απομακρυνόμενοι από το υπερβατικό, εστράφησαν στην έρευνα της ανθρωπίνης φύσεως, και επέδειξαν μοναδικό ενδιαφέρον για την μελέτη και προβολή των αρχαίων σοφών, τους οποίους δεν έβλεπαν ως ειδωλολάτρες που έζησαν εν τη πλάνη, αλλ' ως φορείς πολιτισμού μοναδικού, ο οποίος έχει ως σκοπό την εγκόσμια χαρά. Ο ανθρωπισμός προέβαλε έναντι του ασκητισμού τις απολαύσεις της ζωής, έναντι της ταπεινώσεως την ελευθέρως και ολοκληρώως ανεπτυγμένη ανθρωπίνη προσωπικότητα. Οι ανθρωπιστές πρέσβευαν την δυνατότητα εναρμονίσεως της χριστιανικής και των αρχαίων κλασικών παραδόσεων, και την βελτίωση της κοινωνικής και πολιτικής ζωής του ανθρώπου δια της ευσεβείας αλλά και της λογικής. Βέβαια ανθρωπισμός μπορεί να σημαίνει κάθε φιλοσοφικό ή ηθικό σύστημα το οποίο συγκεντρώνεται γύρω από την έννοια της αξιοπρέπειας και ελευθερίας του ανθρώπου. Είναι φανερό πως ο ουμανισμός βλέπει ως πρότυπο ανθρώπου όχι τον Θεάνθρωπο Χριστό, αλλά τον πεπτωκότα, αμαρτωλό, πλην όμως κοσμικά «μορφωμένο» άνθρωπο. Πρόδρομος του ανθρωπισμού και φίλος του Πετράρχη υπήρξε και ο αιρετικός αντιησυχαστής Βαρλαάμ ο Καλαβρός.
- 4. Περισσότερα στοιχεία για τους έναντι των Σέρβων Ορθοδόξων διωγμούς και τις σφαγές εκ μέρους των κροατικών S.S. (Ustashi), τόσο το 1945 όσο και το 1991-93, μπορεί κανείς να βρει στο βιβλίο του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου κ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΓΙΕΦΤΙΤΣ, *Σέρβοι Νεομάρτυρες στον 20ο αιώνα*, έκδ. Αρμός, Αθήνα 1994. Πρβλ. και ΓΙΑΝΝΗ ΖΕΡΒΟΥ, «Θρησκευτικός πόλεμος κατά της βαλκανικής Ορθοδοξίας», *Βαλκάνια και Ορθοδοξία*, έκδ. Μήνυμα, Αθήνα 1993, σσ. 54-63, Μητροπολίτου ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ ΜΠΟΥΛΟΒΙΤΣ, «Το σημερινό δράμα της Σερβίας και η δοκιμασία της Ορθοδοξίας», *Βαλκάνια και Ορθοδοξία*, έκδ. Μήνυμα, Αθήνα 1993, σσ. 102-116, ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΣΩΤΗΡΙΟΥ, *Έλληνες και Σέρβοι*, έκδ. Αρμός, Αθήνα 1996, σσ. 93-103, ΑΛΕΞΙΟΥ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ, *Ο Νεομάρτυρας Πλάτων, Επίσκοπος Μπανιαλούκα*, έκδ. Νεκτ. Παναγόπουλος, Αθήνα 1996.
- 5. Αρειανισμός ονομάζεται η διδασκαλία η οποία εμφανίζεται στο πρόσωπο του πρεσβυτέρου της Αλεξανδρείας Αρείου, το 318 μ.Χ. Την διδασκαλία του Αρείου, η οποία συνοψίζεται κυρίως στο ότι ο Υιός και Λόγος του Θεού και Χριστός δεν είναι Θεός, αλλά μόνον το ανώτερο κτίσμα (δημιούργημα), κατεδίκασε η Α' Οικουμενική Σύνοδος (Μάιος 325 μ.Χ.),

υποστηρίζοντας την εκκλησιαστική πίστη πως ο Υιός είναι της ίδιας φύσεως - ουσίας με τον Πατέρα («ομοούσιος τω Πατρί»), και συνεπώς Θεός.

- 6. *Ματθ.* 4, 1-11. *Λουκ.* 4, 1-13.
- 7. Θεάνθρωπος, σελ. 133 ε.
- 8. Θεάνθρωπος, σελ. 137.
- 9. Θεάνθρωπος, σελ. 139.
- 10. Θεάνθρωπος, σελ. 138.
- 11. Θεάνθρωπος, σελ. 136.
- 12. Θεάνθρωπος, σελ. 142.
- 13. Θεάνθρωπος, σελ. 140-142.
- 14. Σχετικοκρατία ή σχετικισμός (relativismus): κατά την ειδική έννοια σχετικοκρατία ονομάζεται η θεωρία που διατείνεται πως δεν υπάρχει απόλυτη αλήθεια, ανεξάρτητη από πρόσωπα, τόπο, χρόνο κ.ά. Η αλήθεια της σχετικοκρατίας μεταβάλλεται σύμφωνα με την εποχή, την κοινωνία, τον πολιτισμό κ.ά. παράγοντες. Κύριοι εκπρόσωποι της σχετικοκρατίας στην αρχαιότητα υπήρξαν οι σοφιστές, οι οποίοι ισχυρίζονταν ότι μέτρο για την αξιολόγηση όλων των πραγμάτων είναι ο άνθρωπος («πάντων χρημάτων μέτρον άνθρωπος») και οι σκεπτικοί. Η ηθική σχετικοκρατία αρνείται την ύπαρξη απολύτων ηθικών αξιών και γενικώς ισχυόντων ηθικών κανόνων.
- 15. Θεάνθρωπος, σελ. 142.
- 16. «Όλων των πραγμάτων κριτήριο είναι ο άνθρωπος»: το προαναφερθέν αξίωμα των αρχαίων σοφιστών. Οι σοφιστές προσάρμοζαν πάντα την αλήθεια σε αυτό που ήθελαν να υποστηρίξουν. Λόγω της τακτικής αυτής δόθηκε το όνομα «σοφιστεία» σε κάθε παραπλανητική και «τραβηγμένη» επιχειρηματολογία.
- 17. Θεάνθρωπος, σελ. 149 ε.
- 18. Εκκλησία, σελ. 151.]
- 19. Θεάνθρωπος, σελ. 107.
- 20. *Αποκ.* 21, 8. 20, 14.
- 21. Θεάνθρωπος, σελ. 149.
- 22. Θεάνθρωπος, σελ. 155 ε. Βλ. και σελ. 153· «Ο εγωισμός και η φιλαυτία ενηγκαλισμένα εις όλην την αιωνιότητα, δηλαδή η κόλασις. Τοιούτος είναι κατ' ουσίαν και ο ουμανιστικός άνθρωπος: όλος μένει εις τον εαυτόν του, με τον εαυτόν του, δια τον εαυτόν του· πάντοτε πεισμώνως κλειστός έναντι του Θεού».
- 23. Θεάνθρωπος, σελ. 148.
- 24. Εκκλησία, σελ. 161.
- 25. Εκκλησία, σελ. 139.
- 26. Εκκλησία, σελ. 148 ε.
- 27. Εκκλησία, σελ. 141.
- 28. Εκκλησία, σελ. 201 ε.
- 29. Θεάνθρωπος, σελ. 143.
- 30. Σχολαστικισμός ή σχολαστική θεολογία: το θεολογικό σύστημα που κυριάρχησε στην παπική Εκκλησία από τον 10ο έως τον 14ο αι· οφείλει το όνομά του στις Σχολές όπου καλλιεργήθηκε, οι οποίες οργανώθηκαν στην Δύση σε παλάτια ηγεμόνων, σε αρχιεπισκοπές και μοναστήρια. Βασικά

γνωρίσματα του σχολαστικισμού είναι η κατανόηση και ερμηνεία των θεολογικών αληθειών βάσει της αριστοτελικής φιλοσοφίας και η αντίληψη περί σωτηρίας του ανθρώπου ως «ικανοποίησης της θείας δικαιοσύνης» η οποία προσεβλήθη από την ανθρώπινη αμαρτία. Η φιλοσοφική διαλεκτική μέθοδος υπήρξε αιτία και της εισαγωγής του δόγματος του Filioque («και εκ του Υιού») στο Σύμβολο της Πίστεως από τους δυτικούς. Εισηγητής του σχολαστικισμού θεωρείται ο Άνσελμος Καντερβουρίας· ανάμεσα στους γνωστότερους σχολαστικούς συγκαταλέγονται ο Πέτρος Αβαιλάρδος, ο Πέτρος Λομβαρδός, ο Ιωάννης Βοναβεντούρα, ο Αλβέρτος Μάγνος και ο Θωμάς Ακινάτης. Την σχολαστική θεολογία καταδίκασε η Ορθόδοξη Εκκλησία δια του Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά, στο πρόσωπο του Βαρλαάμ του Καλαβρού και των άλλων αντιησυχαστών, στα μέσα του 14ου αι. (Συνοδικοί Τόμοι 1341, 1347, 1351).

- 31. Η Ιερά Εξέταση ιδρύθηκε από τον πάπα Γρηγόριο τον Θ' το 1231, ως ειδικό όργανο για την επισήμανση των αιρετικών, επανδρώθηκε δε κυρίως από Δομινικανούς μοναχούς. Το 1252 ο πάπας Ιννοκέντιος ο Δ' επέτρεψε την ανεξέλεγκτη χρήση βασανιστηρίων από τους ιεροεξεταστές. Το 1478 ιδρύθηκε η ισπανική Ιερά Εξέταση για την δίωξη των Εβραίων, των Μουσουλμάνων και των αιρετικών της Ισπανίας. Η οργάνωση αυτή έδρασε και κατά τους χρόνους της Μεταρρυθμίσεως.
- 32. Καζουϊστική (από το λατ. casus = περίπτωση): Ηθική μέθοδος που αναπτύχθηκε κυρίως στους χρόνους της σχολαστικής θεολογίας και φιλοσοφίας. Η καζουϊστική ηθική ενδιαφέρεται για την εφαρμογή στερεότυπων τρόπων συμπεριφοράς σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Στα χρόνια του σχολαστικισμού κυκλοφόρησαν οι Summae casuum conscientiae, τα πρώτα εγχειρίδια της καζουϊστικής ηθικής, ένα είδος βιβλίου καλής χριστιανικής συμπεριφοράς. Για την Ορθόδοξη Εκκλησία δεν είναι δυνατό να δίνεται βάρος μεμονωμένα στην εξωτερική συμπεριφορά ανεξαρτήτως της εσωτερικής πνευματικής εργασίας, από την οποία πηγάζουν και την οποία εκφράζουν, παράλληλα δε και ενισχύουν τα εξωτερικά έργα· η μεμονωμένη σημασία στην εξωτερική συμπεριφορά είναι σίγουρο ότι θα οδηγήσει σε φαρισαϊσμό ή σχιζοφρένεια. Κατά τους λόγους του Κυρίου, πρέπει να πλυθεί το εσωτερικό του ποτηρίου για να είναι και το εξωτερικό καθαρό (Ματθ. 23, 26). Άλλωστε η αγιοπνευματική αρετή της διακρίσεως υποδεικνύει στον πνευματικό οδηγό καθενός πιστού τρόπους εφαρμοστέας συμπεριφοράς, που ενδέχεται να διαφέρουν σε περιπτώσεις που απλώς μοιάζουν ανάλογες, ώστε να μην είναι δυνατό να ομαδοποιηθούν επακριβώς οι τρόποι συμπεριφοράς και να κατευθύνονται βάσει ενός βιβλίου.
- 33. Εκκλησία, σελ. 176-178. Βλ. και Θεάνθρωπος, σελ. 128.
- 34. Εκκλησία, σελ. 167. Θεάνθρωπος, σελ. 128.
- 35. Εκκλησία, σελ. 194.
- 36. Πρβλ. και Εκκλησία, σελ. 167· «Εις τον γυμνόν ανθρωπισμόν της Ευρώπης, ο οποίος έχει θρησκευτικές ρίζας (το αλάθητον του πάπα, το οποίον εις τον Προτεσταντισμόν εξελίσσεται εις το αλάθητον του κάθε ατόμου), το πρωτεϊόν το απέκτησε το άτομον».
- 37. Διαφωτισμός: Διαφωτισμό εννοούμε κυρίως το κίνημα των Γάλλων εγκυκλοπαιδιστών του 18ου αι. (Βολταίρου, Ρουσσώ, Μοντεσκιέ, Ντιντερό),

το οποίο χαρακτηριζόταν από την εμπιστοσύνη στη φύση του ανθρώπου με κέντρο την λογική και από την πολεμική εναντίον όλων των οργανωμένων κοινωνικών σχημάτων, της επίσημης θρησκείας και των απολυταρχικών πολιτικών συστημάτων.

- 38. Θετικισμός: επιστημονικό ρεύμα με εισηγητή τον Αύγουστο Κοντ (1798-1857). Κατά τον θετικισμό η επιστήμη είναι ικανή να κατακτήσει τον κόσμο και να απαλλάξει τον άνθρωπο από τις «νηπιακές του παραστάσεις», δηλ. τις θεολογικές και μεταφυσικές του αντιλήψεις.
- 39. Η Α' Βατικάνειος Σύνοδος (1869-1870), η θεωρούμενη από τους παπικούς ως 20η Οικουμενική, διέτυπωσε στις 18 Ιουλίου 1870 το δόγμα σύμφωνα με το οποίο ο πάπας, όταν «από καθέδρας ομιλεί», χάρη στην θεία επιστασία «απολαύει του αλαθήτου» και οι αποφάσεις του δεν υπόκεινται σε μεταρρύθμιση από κανένα. Η εισαγωγή του δόγματος αυτού υπήρξε και η αιτία αποσχίσεως πιστών του παπισμού, οι οποίοι απετέλεσαν την Εκκλησία των Παλαιοκαθολικών (Σύνοδος της Ουτρέχτης 1889).
- 40. Θεάνθρωπος, σελ. 129.
- 41. Θεάνθρωπος, σελ. 150.
- 42. Θεάνθρωπος, σελ. 128. Πρβλ. και σελ. 152.
- 43. Έλαβε χώρα από το 1962 έως 1965· μεταξύ άλλων διεκήρυξε εκ νέου το αλάθητο του παπά.
- 44. Θεάνθρωπος, σελ. 156 ε.
- 45. Θεάνθρωπος, σελ. 158.
- 46. Θεάνθρωπος, σελ. 128.
- 47. Θεάνθρωπος, σελ. 152.
- 48. Θεάνθρωπος, σελ. 153.
- 49. Θεάνθρωπος, σελ. 152.
- 50. Θεάνθρωπος, σελ. 157.
- 51. Θεάνθρωπος, σελ. 150.
- 52. Θεάνθρωπος, σελ. 128.
- 53. Θεάνθρωπος, σελ. 157.
- 54. Θεάνθρωπος, σελ. 158 ε.
- 55. *Εκκλησία*, σελ. 181-183.
- 56. Θεάνθρωπος, σελ. 118.
- 57. Θεάνθρωπος, σελ. 124.
- 58. Θεάνθρωπος, σελ. 130 ε.
- 59. Θεάνθρωπος, σελ. 125.
- 60. Θεάνθρωπος, σελ. 126 ε. Πρβλ. και σελ. 158· «ο παπισμός είναι ο πρώτος προτεσταντισμός, κατά τους λόγους του οραματιστού της αληθείας Χομιάκωφ».
- 61. Εκκλησία, σελ. 224 ε.
- 62. Θεάνθρωπος, σελ. 159 ε.
- 63. Θεάνθρωπος, σελ. 157.
- 64. Ο Επίσκοπος Αχρίδος Νικόλαος Βελιμίροβιτς (1880-1956), καθηγητής και πνευματικός του Γέροντος Ιουστίνου Πόποβιτς. Κατά την γερμανική κατοχή διέτέλεσε κρατούμενος στο Νταχάου, μαζί με τον Πατριάρχη Σερβίας Γαβριήλ και τον Επίσκοπο Δαλματίας Ειρηναίο. Μαζί με τον Γέροντα

Ιουστίνου υπήρξε υποστηρικτής του κινήματος των bogomoljaca, των απλών ανθρώπων του λαού που ασκούσαν αυστηρή ασκητική ζωή, η οποία ενισχυόταν από τακτικές επισκέψεις σε μοναστήρια.

- 65. Εννοεί την διαμαρτύρηση (προτεσταντισμό) εναντίον του παπισμού και την δημιουργία των προτεσταντικών εκκλησιών, με τις μεταρρυθμιστικές ενέργειες των Λουθήρου, Ζβιγγλίου και Καλβίνου κατά τον 16ο αι.
- 66. Ο γνωστός Γάλλος αυτοκράτωρ Ναπολέον ο Α' (1769-1821).
- 67. Ο πάπας Πίος ο Θ'. Επί των ημερών του (1846-1878) η Α' Βατικάνειος Σύνοδος (1869-1870), η θεωρούμενη από τους παπικούς ως 20η Οικουμενική, διέτύπωσε στις 18 Ιουλίου 1870 το δόγμα του αλαθήτου του πάπα.
- 68. Φρειδερίκος Νίτσε (1844-1900). Γερμανός φιλόσοφος, υιός προτεστάντου ιερέως. Κατά τον Νίτσε ο άλλος κόσμος είναι μία ψευδαίσθηση· ο άνθρωπος αντί να λατρεύει άλλους θεούς, πρέπει να μεριμνήσει για την δική του ανύψωση σε «υπεράνθρωπο». Ο «υπεράνθρωπος» του Νίτσε είναι ο άνθρωπος ο οποίος φλογίζεται από πάθη, που δεν τα καταπολεμεί, αλλά τα χρησιμοποιεί δημιουργικώς. Ο Νίτσε διεγίνωσκε έχθρα στην καρδιά της χριστιανικής πίστεως· κατ' αυτόν, δεν μπορεί να εφαρμοσθεί συγκεκριμένη ηθική σε όλους τους ανθρώπους. Το έργο του επηρέασε πολλούς μεταγενεστέρους, ανάμεσα στους οποίους, ο Έρμαν Έσσε, ο Ζαν Πωλ Σαρτρ, ο Σίγκμουντ Φρόυντ. Οι Ναζί έκαναν χρήση των θεωριών του και δημοσίευσαν έργα του. Το 1889, ένδεκα χρόνια πριν πεθάνει, ο Νίτσε έπεσε σε παραφροσύνη.
- 69. Η εισβολή της «Μεγάλης Στρατιάς» του Ναπολέοντος στην Ρωσία άρχισε στις 22 Ιουν. του 1812· η Μόσχα κατελήφθη από τα στρατεύματά του στις 14 Σεπτ. Στις 26 Δεκ. ο Ναπολέον υποχώρησε ηττημένος από την Ρωσία· από τους 610.000 άνδρες του, χάθηκαν στην εκστρατεία υπέρ τους 550.000.
- 70. Μουζικός ονομάζεται ο Ρώσος χωρικός.
- 71. Τα Βαλκάνια απελευθερώθηκαν από την τουρκική κυριαρχία τον 19ο αι. Συγκεκριμένα η Σερβία έγινε πρώτα αυτόνομο κράτος (1830) και έπειτα βασίλειο (1882).
- 72. Στον λεγόμενο αγώνα «Περί περιβολής» (11ος-12ος αι.) ο παπισμός προσπάθησε να καθιερώσει το δικαίωμα του πάπα να ασκεί εξουσία όχι μόνο στα εκκλησιαστικά, αλλά και στα πολιτικά πράγματα, και να αποτρέψει τις αντίθετες καισαροπαπικές τάσεις του γερμανικού θρόνου.
- 73. *Εκκλησία*, σελ. 239, 241, 242-244, 244ε., 249ε., 252ε. Η τελευταία αυτή φράση - προφητεία του μακαριστού Επισκόπου Αχρίδος, έχει ήδη εν μέρει εκπληρωθεί για τους Σέρβους ορθοδόξους αδελφούς μας της Κροατίας, Κράινα, Βοσνίας και εσχάτως του Κοσσυφοπεδίου. Άρα γε τί ετοιμάζουν και για τους υπολοίπους Ορθοδόξους οι κεφαλές της «Λευκής Δαιμονίας»;